
РАБОТА З ТЭРМІНАЛАГІЧНЫМІ ГНЁЗДАМІ Ў ПРАКТЫЦЫ ПРАФЕСІЙНА АРЫЕНТАВАНАГА НАВУЧАННЯ БЕЛАРУСКАЙ МОВЕ СТУДЭНТАЎ ТУРЫСТЫЧНЫХ СПЕЦЫЯЛЬНАСЦЕЙ

А. У. Андрэева (Мінск, Беларусь)

У артыкуле абгрунтоўваецца мэтазгоднасць выкарыстання ў межах выкладання вучэбнай дысцыпліны «Беларуская мова (прафесійная лексіка)» ва ўстановах вышэйшай адукацыі турыстычнага профілю гнездавага прынцыпу прэзентацыі і апісання спецыяльных найменняў. Падкрэсліваецца, што планамерная работа з тэрміналагічнымі гнёздамі садзейнічае не толькі інтэнсіўнаму папаўненню і ўзбагачэнню слоўнікавага запасу студэнтаў па абранай спецыяльнасці, але і больш глыбокаму і асэнсаванаму засваенню тэрміналагічнай лексікі.

Ключавыя словы: тэрміналагічнае гнездо; тэрмін; турыстычная тэрміналогія; прафесійна арыентаванае навучанне беларускай мове.

Ва ўстановах вышэйшай адукацыі Рэспублікі Беларусь на факультэтах турыстычнага профілю выкладаецца вучэбная дысцыпліна «Беларуская мова (прафесійная лексіка)», якая перш за ўсё ставіць на мэце фарміраванне ў будучых спецыялістаў індустрыі турызму і гасціннасці трывалых практычных уменняў і навыкаў прафесійнай камунікацыі на нацыянальнай мове ў вуснай і пісьмовай форме. Несумненна, адной з неабходных умоў эфектыўнага карыстання беларускай мовай у турыстычнай сферы з'яўляецца засваенне студэнтамі паняцціна-тэрміналагічнага апарату навукі аб турызме. У гэтай сувязі важнае месца ў працэсе прафесійна арыентаванага навучання беларускай мове павінна адводзіцца рабоце з нацыянальнай галіновай тэрміналагічнай лексікай.

На сённяшні момант у Інстытуце менеджменту спорту і турызму УА «Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт фізічнай культуры», як і ў іншых установах вышэйшай адукацыі нефілалагічнага профілю, выкладанне вучэбнай дысцыпліны ажыццяўляецца толькі на працягу аднаго семестра і абмежавана 34 гадзінамі аўдыторнай работы. Ва ўмовах дэфіцыту часу выкладчыкамі-беларусістамі быў распрацаваны лексічны мінімум турыстычнай тэрміналагічнай лексікі, якая падлягае засваенню студэнтамі, з улікам актуальных для дадзенай сферы сітуацый прафесійных зносін. На працягу вучэбнага курса вывучаюцца асноўныя тэматычныя групы турыстычнай лексікі: віды і формы турызму (*міжнародны турызм, нацыянальны турызм, гастронамічны турызм*); сродкі размяшчэння турыстаў (*гасцініца, аграсядзіба, лецішча, хаціна*); прадпрыемствы харчавання (*лобі-бар, бульбяная, аўстэрыя*); транспартнае забеспячэнне (*трасфер, блок-чартар, прамы палёт*); арганізацыя забавы і адпачынку (*турыстычная анімацыя, віндсёрфінг, дай-*

вінг); фарміраванне і прасоўванне турыстычнага прадукту і паслуг (*пэкідж-тур, ануляцыйны штраф, зваротнае кватаванне*) і інш.

З мэтай інтэнсіфікацыі навучальнага працэсу ў межах зусім невялікага вучэбнага курса «Беларуская мова (прафесійная лексіка)» лічым мэтазгодным поруч з традыцыйнымі прыёмамі вывучэння тэрміналагічнай лексікі прымяненне і гнездавога прынцыпу.

У сучасным мовазнаўстве тэрміналагічнымі гнёздамі (ТГ) прынята называць іерархічна ўпарадкаваную сукупнасць тэрмінаў, у якой адзін зыходны тэрмін матывуе семантычна і фармальна групу вытворных тэрмінаадзінак [1, с. 30]. Галоўным кампанентам (ядром, вяршыняй) ТГ выступае так званы «гнездаўтваральны тэрмін», які абазначае больш агульнае паняцце ў параўнанні з іншымі членамі ТГ, што выконваюць ролю тэрмінаў-спецыфікатараў да зыходнага шматаспектнага згорнутага паняцця [2, с. 30].

Адметная асаблівасць нацыянальнай турыстычнай тэрміналогіі заключаецца ў тым, што тэрмінафонд яе тэматычных груп пераважае гнездаўтваральныя тэрміны, якія служаць базай для разнастайных спецыяльных найменняў, утвораных сінтаксічным або марфалагічным спосабам. Пры гэтым найбольш высокім тэрмінаўтваральным патэнцыялам валодаюць базавыя спецыяльныя найменні, што абазначаюць асноўныя, ключавыя паняцці індустрыі турызму і гасціннасці і складаюць, як правіла, ядро тэматычнай групы (напрыклад, *турызм, тур, турыстычны маршрут, гатэль, тураператар, экскурсія, курорт* і інш.). Вакол дадзеных тэрмінаў групуюцца вялікія масівы тэрміналексем – ад некалькіх дзясяткаў да сотні адзінак. Ніжэй прыводзіцца фрагмент прадуктыўнага ТГ звяршыняй *тур* (гл. схему 1).

ТГ, члены якіх характарызуюцца цеснымі фармальна-семантычнымі сувязямі (наяўнасць агульнага тэрмінаэлемента і агульнай, інтэгральнай семы ў значэнні), з'яўляюцца важным сродкам сістэматызацыі і структурнай арганізацыі тэрміналагічнай лексікі прадметнай вобласці. Таму гнездавы прынцып можна лічыць адным з найбольш эфектыўных спосабаў прэзентацыі і апісання лексічнага матэрыялу з вучэбнымі мэтамі.

Практыка выкладання беларускай мовы паказвае, што планамерная работа з ТГ садзейнічае інтэнсіўнаму папаўненню і ўзбагачэнню слоўнікавага запасу студэнтаў па абранай спецыяльнасці. Вывучэнне лексічнага матэрыялу пры гнездавым падыходзе, які прадугледжвае падачу тэрміналексем наглядна і ў сістэме, гэта значыць у акружэнні роднасных слоў і ва ўсёй сукупнасці сувязей і адносін паміж адзінкамі, адбываецца значна прасцей і з меншымі часавымі затратамі. Работа студэнтаў з тэматычнымі спісамі новых слоў вызначаецца меншай эфектыўнасцю.

тур →	міжнародны тур	
	унутраны тур	
	дзелавы тур / бізнес-тур	
	курортна-лячэбны тур	
	культурна-пазнавальны тур	
	гастранамічны тур →	гастратур
	экалагічны тур →	экатур
	вінны тур	
	этнічны тур	
	індывідуальны тур / інклюзіў-тур	
	комплексны тур / пэкідж-тур	
	эксклюзіў-тур	
	аўтамабільны тур →	Аўтатур
	веласіпедны тур →	Велатур
	водны тур	
	авіяцыйны тур →	Авіятур
	арганізаваны тур	
	самадзейны тур	
групавы тур		
круглагадовы тур		
сезонны тур		
лінейны тур		
кальцавы тур		

Схема 1 – Фрагмент прадуктыўнага ТГ з вяршыняй тур

Падчас работы з ТГ навучэнцы развіваюць і ўдасканальваюць умённі і навыкі семантычнага і словаўтваральнага аналізу. На багатым лексічным матэрыяле пры супастаўленні розных ТГ студэнты вучацца ўстанаўліваць спосабы тэрмінаўтварэння, выяўляць тэрмінаэлементы і словаўтваральныя фарманты, што выкарыстоўваюцца пры ўтварэнні спецыяльных найменняў, і іх значэнне, ступень прадуктыўнасці і на аснове атрыманых ведаў прагназаваць значэнне новых тэрмінаадзінак, развіваючы моўную дагадку.

Акрамя таго, матэрыял ТГ дапамагае сфарміраваць у студэнтаў больш поўнае і дакладнае ўяўленне аб сістэмнай арганізацыі тэрміналагічнай лексікі, рэалізацыі парадыгматычных сувязей тэрміналексем (гіпера-гіпанімічных, сінанімічных і антанімічных) і ступені іх распаўсюджаннасці ў турыстычнай тэрмінасістэме. Работа з ТГ таксама дае магчымасць паглыбіць веды студэнтаў і аб навуковай карціне свету, распрацаванасці тэрміналогіі дадзенай прадметнай вобласці і асобных яе ўчасткаў. Такім чынам, прымяненне гнездавога прынцыпу на практычных занятках па беларускай мове садзейнічае больш глыбокаму і асэнсаванаму засваенню тэрміналагічнай лексікі.

У заключэнне адзначым, што для паспяховай інтэнсіфікацыі прафесійна арыентаванага навучання беларускай мове ва ўстановах вышэйшай адукацыі турыстычнага профілю неабходна спалучэнне як традыцыйных, так

і новых прыёмаў і метадаў, што будзе садзейнічаць актывізацыі вучэбнай дзейнасці ва ўмовах цэйтнота.

Бібліяграфічны спіс

1. Головин, Б. Н. Типы терминосистем и основания их различия / Б. Н. Головин // Термин и слово. Межвузовский сборник / ред. колл.: М. Б. Борисова, отв. ред. Н. В. Головин [и др.]. – Горький: изд. ГГУ им. Н. И. Лобачевского, 1981. – С. 3–10.
2. Половец, М. В. Терминологические гнезда как способ отражения системности терминологии (на примере англоязычных терминов компьютерной лингводидактики) / М. В. Половец // Известия Российского государственного педагогического университета им. А. И. Герцена. – 2014. – № 170. – С. 56–61.

СТЫЛІСТЫЧНАЯ ПЛІФУНКЦЫЯНАЛЬНАСЦЬ БЕЛАРУСКІХ І АНГЛІЙСКІХ НЕКАДЫФІКАВАНЫХ АД'ЕКТЫЎНЫХ КАМПАЗІТАЎ

Т. А. Астапчык (Мінск, Беларусь)

У артыкуле разглядаюцца беларускія і англійскія некадыфікаваныя ад'ектыўныя кампазіты як адзінкі экспрэсіўнай дэрывацыі. Канстатуецца, што беларускія і англійскія некадыфікаваныя ад'ектыўныя кампазіты шырока ўжываюцца з мэтай надання пэўным семантычным сферам яркай, вобразнай, арыгінальнай характарыстыкі, якая функцыянуе як ядзерны або дапаможны кампанент разнастайных тропай і стылістычных фігур – эпітэта, метафары, метаніміі, параўнання, антытэзы, аксюмарана, перыфразы, парцэляцыі, сінтаксічнага паралелізму і інш.

Ключавыя словы: некадыфікаваныя ад'ектыўныя кампазіты; стылістычны патэнцыял; стылістычнае дэкадзіраванне; эпітэт; метафара; метанімія; параўнанне; антытэза; аксюмаран; перыфраз; парцэляцыя.

Як адзінкі экспрэсіўнай дэрывацыі, некадыфікаваныя ад'ектыўныя кампазіты (НАК) рэалізуюць свой стылістычны патэнцыял у першую чаргу ў мастацкім тэксе. Матэрыялам для даследавання паслужылі беларускія і англійскія НАК, сабраныя метадам скразной выбаркі з раўназначных па аб'ёме мастацкіх праявічых тэкстаў 20–30-х гадоў XX стагоддзя 17 беларускіх (Міхась Зарэцкі, Мікола Нікановіч, Змітрок Бядуля, Якуб Колас, Максім Гарэцкі, Ян Скрыган, Эдуард Самуйлёнак і інш.) і 15 англійскіх (Дэвід Герберт Лоўрэнс, Вірджынія Вульф, Джон Галсуорсі, Рычард Олдынган, Гільберт Кіт Чэстэртан, Герберт Уэлс, Уільям Сомерсет Мозэм і інш.) пісьменнікаў.

Эпітэты, прадстаўленыя НАК, з'яўляюцца неад'емнымі кампанентамі мастацкай выразнасці многіх сказаў. Шырока распаўсюджаныя ў творах маладнякоўцаў індывідуальна-аўтарскія складаныя прыметнікі П. Бузук называюць «падвойнымі эпітэтамі» [1, с. 72] пераважна «псіхалагічнага» [1, с. 70] характару. Поўнасю адпавядаючы патрабаванням да вобразных азначэнняў, НАК забяспечваюць як арыгінальныя, «звонкія», «стракатыя»,